

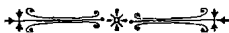
ի տանարն ըրած այցելութեան միջոց հան-
դիպածները. օակայն տիկինն իմացուց իրեն
թէ ժամանակն ուշ էր, միանգամայն խոս-
տանալով որ յաջորդ օրը Անիկեառօի հետ
իրեն այցելութեան երթան:

Մանկամարդ քրմուհին հեռացաւ շատ
գոհ այն խոստմունքէն. սպահ մի յետոյ Դո-

միտիլա ես զիտուոր զոնէն զուրս կ'երէր՝
իւր պատգարակը երթալու համար, առանց
նշմարելու մէկը՝ որ զինքը կը լրտեսէր:

Այդ մէկն Ստեփանոսն էր, Գոմիտիլայի
տնտեսն, որ իւր սերունդն հրամանաւ փլա-
ւիտ Եղեմեօի կողակցին ամենափոքր շար-
ժումն իսկ աչքէ չէր փախցնէր:

Շարայարեւի

ՀԱՆԴԵՍ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

ԽԱՂԱՄՈԼ

(Տես յէջ 314)

ՀԱՆԴԵՍ ԵՐՐՈՐԻ

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Մմբատ. — Այո՛, ճիշդ է, ուղիղ է
մտածմունքս, և սէսք է զործպրծմ... ալ
ինձի կարելի չէ Ռոստով մնալ. կը մեկնիմ
կ'երթամ Բագու, կ'երթամ որդիական ա-
զօթքիս պարտքն հատուցանելու խեղճ հօրս
(աչքը արբելով եւ յաշագիւն) գերեզմանին վը-
րայ. և յետոյ եթէ հօրէս մնացած կարգա-
դրելիք գործեր կան՝ կը կարգադրեմ, և
գուցէ այն տեղ և կամ ուրիշ քաղաքի մը
մէջ Աստուած ինձի յաջող գործի մը զուտ
բանայ... Այո՛, մնալս ալ անկարելի է,
մնալ և Գարեգինին ըրած գործերը և բոլ-
րած ճամբան տեսնել՝ կարելի չէ. լաւ է
որ ես մեռնիմ անօթութենէ քան թէ պա-
տիւս մեռնիս. — Ունեցած կարեւոր պատ-
րաստութիւններս պէսք է տեսնեմ ու մեկ-
նիմ. Թարս... քայքայ Ծախ Գարոյի հետ
կ'ազգեմ խօսիկ և այդ անպիտանին ալ վեր-
ջին խօսքը ըսելէ. Թարս... և

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԻ

Մմբատ և Թարս

Թարս. — Հրամեցէք, պարոն Մմբատ
Մմբատ. — Կարճ խօսք մ'ըսելիք ու-
նիմ քեզի, Թարս. կը տեսնեմ ցառք սրտի՝
որ դուք մեր տանը պատուոյն ամենեկն հոգ
չունիս. քանի որ խեղճ հայրս այս տեղ էր՝
քեզմէն աւելի ուշադիր և խնայող ծառայ չէր
գտնուէր. իսկ այս վերջին երեք տարինե-
րուս մէջ՝ կարծես զան մեր տանը երդուեալ
թշնամին դարձեր ես...

Թարս. — Պարոն Մմբատ, էնչ կ'ը-
սէք, միթէ կարելի է որ...

Մմբատ. — Խօսքը մի կտրեր, Թարս.
մի՛ ուզեր զուր տեղ զքեզ արգարացնելով
սուտ խօսիլ. ես որ բան մը կ'ըսեմ՝ առա-
ջուց հազար կը դիտեմ, հարիւր կը քննեմ
և հարիւր ալ կը մտածեմ, և յետոյ հազի-
թէ մէկ անգամ կ'ըսեմ... Թարս, կարելի
է որ դուն ինձի թշնամի չըլլաս, որովհետեւ
քեզի չարիք մը չընելէ զատ՝ միշտ ալ ձեռ-

քէս եկած բարիքն բոլոր եմ... բայց դուն թշնամի ես խեղճ Գարեգին եղբորս...

Յարօ. — Գարեգինին... Բնշ կ'ըսէք, պարօն Սմբատ, զձեզ խաբած են, միթէ կարելի է...

Սմբատ. — Հանդարտ կեցիր, Յարօ, ըսելիքս թող լընցնեմ. լսէ... Ես որ մինչև այսօրս այս տանը մէջ կեցեր էի՝ խեղճ հօրս ցաւ չպատճառելու և հնազանդելու համար չէի բաժնուիր երթար. և դարձեալ կը յուսայի մէկ կողմէն Գարեգինը խրատելով իր շար ճամբաներէն և մանաւանդ խաղալէն ետ կեցընեմ, և միւս կողմէն ալ հայրս համոզեմ որ դառնայ գայ և տունն ու զմեզ այսպէս երեսի վրայ չթողու, և եթէ ուրիշ ճար չըլլայ՝ երկու եղբարցս ժառանգութիւնը բաժնէ, և ինծի խնամակալ լինի մինչև իրաւունքի տարիքս հասնիլն, որպէս զի անկէց վերջը Գարեգինի մեղքն իր վրին մնայ՝ իմն ալ իմ վրիս. և ոսմիկն ալ զիս շիւղողորէ եղբորս պատճառաւ՝ թէ « իրենց հօրերնուն քրտինքով վատարկուած դիզուած ամբաւ հարստութիւնը՝ քանի մը տարուան մէջ վատնեցին ու փողոցի մէջ մնացին »... Բայց հիմայ որ Աստուծոյ կամքն ուրիշ կերպ ուզեց, և խեղճ հայրս ձեռքէս ալ զլխէս ալ վերցուց, ու հարկ պիտի լինի ժառանգութիւն ունենայու համար՝ դատաստանի դիմեմ և հակառակութիւն ծագի իմ և եղբորս մէջ, ես աւելի լաւ կը համարիմ՝ (գիտնալով մանաւանդ թէ եղբայրս պարսքերու տակ խղզուած է) ամէն բանէ ձեռք քաշել, և ես ինքս ալ հեռանամ երթամ ուրիշ տեղ Աստուծով ինծի գործ որ բախտ շինեմ... Հեռացած ժամանակս ուրիշ ցաւ չունիմ՝ բայց միայն կը ցաւիմ Գարեգին եղբորս վրայ, կը ցաւիմ մանաւանդ խեղճ Միհրանիկին վրայ... Դուն, Յարօ, գիտեմ որ Գարեգինի սրտին ու մտքին վրայ տիրեր ես, բայց կը տեսնեմ որ դուն փոխանակ զինքը խրատելու և իւր բռնած վաւ ճամբէն ետ կեցընել ջանալու, ընդհակառակն դուն իրեն կ'օգնես և նորաձոր ճամբաներ կ'ուցընես... Դուն քու շահուտ միայն կը ծառայես, Յարօ, և այն ալ շատ անխիղճ կերպով. Եթէ ես լիւնէի այս տանս մէջ՝ հրամայողն՝ զքեզ շա-

տունց հեռացուցած կ'ըլլայի քովէս. քանի մ'անգամ ըսի եղբորս, բայց ինքը զիս իրեն թշնամի կը կարծէ և զքեզ բարեկամ և հաւատարիմ... Չեղբէս եկածն ըրի եղբորս՝ բայց յարգս չճանցաւ. ուստի հիմա հարկ է որ բաժնուիմ հեռանամ իրմէն, և ակամայ թողում զքեզ իւր մօտը, քու կամքիդ և շահիդ ալ զինքը խաղալիք մը թողում... Բայց վերջին խօսք մ'ալ պիտի ըսեմ քեզի, Յարօ, միայն պահէ ու դողա... « Յիշէ, յիշէ, Յարօ, որ Աստուած արգար է, ոչ կամ շուտ իր վրէժը կը յայտնէ չարերուն դէմ... ու պող » : (Տաքոնքեմար կ'ընէ) :

ՏԵՍԻՆ ԵՐՐՈՐԻ

Յարօ. — (Պաշարիմն դիտելով Սմբատի մեկնելը մանրորդ մի) — Գնա՛, անփորձ պատանի, գնա... ես քու սպառնալիքներէդ ալ չեմ վսիսեր՝ քանի որ այս (ցոյցընելով իւր ուղեղը) վրաս է և աչքերս ալ չորս բացեր եմ... Անշուշտ քիչ ատենէն կ'իմանաս գլխուդ գալիքը, բաւական է որ Մուշեղի պաշտոյնի պապանը դրած նամակս, որ պարօն Գարեգին շատ լաւ ու կատարեալ կերպով ձեռացուցեր է քու գրիդ նման՝ դատաւորաց ձեռքն ինկնայ ու կարգան. և անտաւակցայ կ'իկնայ, որովհետեւ ամէն բան ինչ կը վերաբերէր Մուշեղին՝ անբութիւնը առաջին վայրկեանին ժողովեց ու կնքեց. այն նամակով դատաւորք պիտի հաստատեն ոչ միայն Մուշեղի գողութիւնը, այլ նաեւ Սմբատի գողակեց ըլլալը. և մինչդեռ Մուշեղն ու Սմբատ բանտին մէջ փառնի, ես ու Պարօն Գարեգին այդ ձեռք բերած փողերնիս մեր հանոյեց պիտի բանեցընենք... Այն ատեն դուն ալ կ'իմանաս, Սմբատ, թէ քու թշնամիդ Յարօն զլիւսգ Բնշ խաղեր կրցաւ խաղալ ու դեռ ալ պիտի խաղայ... վասն զի շահս այդ կը պահանջէ... Այո՛, շահս կը պահանջէր որ Գարեգինը վախ չունենայ իր հօրը այս տեղ վերադառնալէն, որպէս զի աւելի արձակ համարձակ վատնէ ցրուէ, որով ես ալ աւելի վատասկ ունեւնամ. անոր համար մուրացկանի մը ձեռքով, քանի մը կարէի սե փողով՝ հարկաւոր մա-

նէթներու դուռ բացի ինծի՝ Հրանդին սուտ մահը հրատարակելով... Իմ շահուս համար պէտք էր որ Սմբատն ալ դպրէր իւր հօր նամակներ գրելով՝ գրգռելու որ շուտով դառնայ գայ. ուստի սուտ ծանուցում մը Հրանդի մահուան մասին՝ քաղաքիս տպարանի մը մէջ ուղածիս պէս տպել տալով՝ զրկեցի Բազու բարեկամներէս մէկուն՝ որ փօշտի ձեռքով զաքագնիէ այս տեղ ուղարկէ Սմբատի հասցէին, որպէս զի Սմբատ ալ նամակ չգրէ իր հայրը մեռած կարծելով... Իմ շահուս համար՝ երբ տեսայ որ Սմբատ ընդհակառակն որոշեր է որ անձամբ Բազու երթայ նաև հօրը մահուանէն յետոյ, և հոն երթալով՝ պիտի իմանայ որ հայրն ողջ է և այն մահազոյծ թուղթն սուտ է, հարկ եղաւ որ զօրաւոր արգելք մը հանեմ՝ որով ամենեւին հնարք չունենայ Սմբատ Բազու երթալու. մանաւանդ թէ երկու թոշուտ մէկ գնառակով զարնելու համար՝ մտածեցի Գարեգինի կորուստը իր առջև դնեմ, դարձուրեցնեմ, և համոզեմ ու ստիպեմ զինքը որ Սմբատի գէմ ինծի հետ գաւակցութիւն ընէ, նախ 3000 մանէթ տէրութեան թըղթադրամ ճարտար հնարքով մը Մուշեղի պաշտօնական սենեկէն թոցընելով, (որ փառաւորապէս յաջողուեցաւ), և երկրորդ՝ Սմբատի գիրը ձևացընելով նամակ մը շարադրել և գրել տալ Գարեգինի իբրև Սմբատի բերնէն առ Մուշեղ գրուած, որ նոյնպէս շատ լաւ յաջողեցաւ, և ես ինքն այդ նամակը կրցայ գողութեան օրը Մուշեղի գրպանը ձգել գաղտնի. որով Մուշեղն ու Սմբատը քննութեան մէջ պիտի բռնուին և յանցաւոր ճանչցուին, դատապարտուին և բանդ զոտին, օրով իմ շահերուս փաստող մը չգրուեսի... Բայց Սմբատի սպառնալիքը... « Աստուած զրէժ պիտի խնդրէ »... Է՛հ, ինչ կը մտածեմ. կարծես Աստուած ուրիշ բան չունի՝ իմ ըրածներուս ու պիտի դառնանէ... Ո՛հ... :

ՏԵՍԻՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

Հրանդ. (յանձնաւորս) և Յարո

Հրանդ. — Ա՛յ է պարոն Գարեգին Հրանդովի տունը :

Յարո. — Հրամսեր էք, այս է. ինչ կը փափաքէք, պարոն :

Հրանդ. — Ո՛չինչ. կը փափաքեմ զինքը տեսնել :

Յարո. — Բայց դուք մի էք, պարոն, ինչ ըսելիք ունիք. կրնա՞ք ինձ ըսել որ երթամ իմացընեմ :

Հրանդ. — Իս Գարեգինը կը ճանչեմ և ուղղակի իրեն հետ գործ ունիմ, որ դրամական խնդրոյ մը վրայ է :

Յարո. — (ժածոռի. — Ո՛հ, հասկըցայ, անշուշտ պարտատէրներէն մէկն է, փող ուզելու եկած է. պէտք է ճամբայ դընել...) Ներեցէք, պարոն, տէրս Գարեգինը տունը չէ և չեմ տը գիտեր հրէ կու գայ. խնդրեմ ուրիշ ժամանակ հաճեցէք ներկայանալու, կրնայ ըլլալ որ այսօր շատ ուշաւայ...

Հրանդ. — Փոյթ չէ, ես ուրիշ ստիպողական գործ չունիմ. իրեն հետ ունեցած գործս ամենէն աւելի կարևոր գործս է. և որովհետեւ չեմ գիտեր թէ մէկ մ'ալ երբ կարող պիտի ըլլամ իրեն հետ տեսնուելու, որովհետեւ ճանապարհորդ եմ, ուստի այս տեղ կը մնամ մինչև Գարեգինի տուն գառնալը...

Յարո. — Բայց... ներեցէք, պարոն... ես շատ գործ ունիմ, չեմ կարող ձեզ մօտ մնալ... Լաւ կը լինէր եթէ ուրիշ անգամ...

Հրանդ. — Իմ այստեղ մնալս քու գործերուդ արգելք չի լինիր, դու կարող ես զիս միայնակ թողուլ. մի վախեր, գող չեմ որ...

Յարո. — Թողութիւն ըրէք, պարոն, այդ չէի ուզեր ըսել. մնացէք այստեղ որչափ կը փափաքէք. ես իմ գործերս կատարելու կ'երթամ... Գարեգինի եղբայրը՝ պարոն Սմբատը պիտի մեկնի և պէտք է ճամբու պատրաստութիւնը տեսնեմ... ներեցէք պարոն. (ժածոռի). — Տարակոյս չկայ պարտաւոր մ'է) : — (կը մեկնի) :

ՏԵՍԻՆԼ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Հրանդ. — Մեծդ Աստուած... Ինչ կը լսեմ... Սմբատը պիտի մեկնի... ո՛ր ար-
գեօք, արդեօք ինչո՞ւ համար... ո՛հ, անշուշտ
ծանր պատճառ մը կայ իր մեկնելուն, թէ
չէ՝ Սմբատս, միշտ ինծի հնազանդ, հլու և
սիրելի եղած որդիս, իմ զրածններէս իմ
խօսքէս զուրս չէր ելլեր, իմ մէկ հրամանէս
կամ փափաքէս չէր անցներ... ո՛հ, չէ,
կարելի բան չէ... Սմբատ, սիրեցեալ որ-
դեակդ իմ Սմբատ, հայրդ եկեր է զքեզ
գտնելու և զրկելու, իսկ դուն պիտի մեկ-
նիս... անշուշտ քեզի չիմանող անզգամ
եղբորդ ձեռքէն կը փախչիս... Ա՛խ, ան-
զուժ, անողորմ Գարեգին, ահա երեք տարի
է որ ես քու ամօթալից վարքիդ ու անիծած
խաղիկ և անպիտան խաղակիցներուդ պատա-
ճառաւ՝ սրախ ցաւէն հեռացեր եմ՝ տնիս,
քաղքէս, բարեկամներէս, որդիքներէս ու
թոռներէս, և թագուի նաւթի գործատներու
զարդահոտութիւնն ու զզուելի կեանքը՝ վե-
րադաս եմ համարեր Ռոստովի մէջ իմ ու-
նեցած պատուաւոր մարդու, իշխանի մը հան-
գիստ ու մխիթարական կեանքէն... Ա՛խ,
ի՞նչ չըրի, Գարեգին, ի՞նչ մնաց որ չընեմ
զքեզ երջանիկ ու բախտաւոր բնելու հա-
մար... իսկ դուն, ապերախտ և անարժան
որդի, ի՞նչ պակաս մնաց դեռ որ չընես՝ իմ
անունս, տունս, աշխատանքս, որդիքներս,
ստացուածքներս, իմ ամէն ինչս անպատիւ
ընելու համար... Ո՛յ հայրիկ խրատներս,
ոչ աստու, ոչ սպառնալիքս ու պատուհա-
ներս՝ չկրցան զքեզ ճամբու բերել... Միտա-
ծեցի թողու զքեզ հեռանալ, որ գէթ հե-
ռաւոր արտախոց հօր մը յիշատակը՝ թմբած
սրտիդ սէրն արթնցնէ, և սուած խղճմտան-
քիդ յարութիւնն ապա... բայց ափսոս, ընդ
հակառակն դուն քու յիմարութիւնդ ծայրա-
յեղութեան տարիք, տասը՝ հարիւր ըրիր,

հարիւր բիւր ու բիւր միլիոն, շարութիւն-
ներդ կամաւոր կուրութեամբ անչափ աւել-
ցուցիր... բայց ես եկած եմ՝ վերջին փորձ
մի՛ալ բնելու, որով կամ վերջ տաս խաղա-
լուդ, ետ զառնաս անզգամութեան ճամբէդ,
և կամ հայրական անձնքս օրհնութեան տեղ
զխնուդ թափելով՝ զրկեմ զքեզ բոլորովին
ժառանգութենէս, և առաքինի Սմբատս օ-
րինաց ձեռքով իմ մէկ հատիկ ժառանգս ու
որդիս հրատարակեմ... Եկած եմ զազանի
և բոլորովին կերպարանափոխ եղած, ծած-
կուած եմ՝ շճանշուելու համար, բայց տունս
մոռող ելլողները մօտանց ճանաչելու հա-
մար, (քրէն կը հասեմ ճայնափոխ զսպանակը՝
բնական ճայնով շարունակելով խօսքը) այս
զսպանակով՝ իբրեւ ակնոց դրած՝ կեղծած եմ
ձայնս՝ որդիքներէս ու ծանօթներէս անյայտ
մնալու համար, սպիտակ մօրուքս սե. նիւրկեր
եմ՝ որ չլինի թէ կասկած տամ մէկուն...
Երեք օր է որ քաղաքիս մէջ կը գտնուիմ
և դեռ մէկու մը բնու զիս չճանչնալով՝ նշան
է որ լաւ ալլափոխուեր եմ... Միտաքս է
խօսիլ Գարեգինին՝ իբրեւ իրեն հօրը ծանօթ
բարեկամ մը, նեղն ինկած ատեն՝ բարիք
ընելով իրեն՝ առատ փող տալ, պայմանաւ
որ անիծած խաղէն ու խաղի ընկերներէն
հեռու կենայ... Արդէն Սմբատ ինծի զրեք
էր որ Զհատ Պապային վեցհազար մանե-
թէն աւելի պարտք ունի Գարեգին, և գրա-
ծին համեմատ այսօր կամ վաղը վճարման
օրը պիտի ըլլայ, ուսկից պիտի վճարէ...
կը դուշակեմ որ տունն ու տեղը պիտի գրա-
ւեն և կամ զինքը բանդ պիտի ձգեն՝ թէ
որ զօգնեմ իրեն հատուցանելու... ո՛հ, լաւ
է որ ես ամէն բան կորսնցընեմ՝ քան թէ
որդիս բանս դնեն և տունս վատահամբա-
ւեն... բայց ահա մարդ կու գայ... ծած-
կուիմ և ձեւանամ (զսպանակը կը հաստատե
քիքը)... Ուստուած, զուհ ինծի զօրութիւնդ,
համբերութիւն և յաջողութիւն տուր...

Շարայարեդի